

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.135
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Рецензія

на дисертацію Лозовицької (Шимків) Ярини Володимирівни «**Українські прислів'я та приказки: генеза жанру**», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія»

Рецензована дисертаційна робота має досить високий ступінь актуальності, адже останнє монографічне дослідження паремійних жанрів у українській фольклористиці, якщо не брати до уваги публікацій С. Пилипчука, що висвітлюють конкретно Франкову пареміологічну концепцію, з'явилося ще в радянські часи. Попри значну авторитетність та солідну пошукову вагу праць Михайла Пазяка, більш ніж півстолітня відстань з часу їхньої появи промовисто свідчить про потребу актуалізації новітніх методологічних стратегій у цьому напрямі, особливо коли йдеться про осмислення такої складної проблематики, як генеза жанру. Саме крізь призму головної мети роботи – встановлення генетичної основи прислів'їв і приказок – дисертантка формулює досить розлогий перелік власних дослідницьких завдань, що їх умовно можна об'єднати у джерелознавчий, теоретико-генологічний та текстологічний блоки. Комплексний характер дослідження джерельної бази паремій слушно визнано як пріоритетний у плані наукової новизни дисертації, а осмислення контактних механізмів у процесі міжжанрової взаємодії не викликає особливих застережень при встановленні теоретичного значення дослідження. Теоретико-методологічну основу, зрозуміло, складають головні наукові досягнення найчільніших представників української фольклористичної думки за два століття її активної ферментації, а парадигму особистого інструментарію авторки представляють описово-аналітичний, типологічний, структурно-

генетичний методи зі спорадичним залученням реставраційних ресурсів методу реконструкції.

У Вступі вміщено усі обов'язкові для такого випадку компоненти: окреслення загальної характеристики роботи; обґрунтування мети та дослідницьких завдань, спроектованих на реалізацію мети (щоправда, не цілком увідповіднених із загальними висновками роботи); висвітлення наукової новизни та практичного значення отриманих результатів; оприявлення зв'язку роботи з науковими темами та програмами, а також перелік публікацій, які відображають основні дослідницькі ідеї та результати проведеного аналізу. Назва дисертаційної роботи відповідає її змісту. Анотації українською та англійською мовами є ідентичними та висвітлюють основні положення роботи.

У першому розділі роботи **«Розвиток української пареміології та пареміографії: історія, проблеми перспективи»** простежено еволюцію збирацьких інтересів та теоретичних напрацювань в українській фольклористиці від перших публікацій паремійного матеріалу аж до глибоких жанрознавчих студій М. Пазяка. Попри огляд окремих книжкових видань і збірників, дисертантка скрупульозно аналізує навіть спорадичну появу паремійних текстів на сторінках тогочасної періодики, стверджуючи, що у другій половині XIX століття «характерною рисою розгортання пареміологічно-пареміографічних студій стали систематичні публікації на сторінках періодичних видань, які пожвавили поступ галузі. Особливою інтенсивністю уснословеснознавчих праць (зосібна пареміологічного спрямування) у періодиці вирізнявся період 50–60-х років XIX століття. Саме тоді чимало українських дослідників зосередило свої зусилля на записуванні та коментуванні багатой національної приповідкової традиції» (С. 100).

Дослідниця справедливо акцентує на виїнятковій ролі Матвія Номиса та Івана Франка у процесі осмислення проблем класифікації та впорядкування приповідкових текстів, належно оцінює переваги трансформації дещо застарілого Номисового тематичного принципу на опорно-гасловий у Франкових публікаціях, що дало змогу вписати їх у загальноєвропейський контекст. Разом з тим сумлінно проаналізовано наукові ідеї О. Потебні, який чи

не вперше звернув увагу на питання генези малих фольклорних жанрів та особливості їх поетики і стилістики.

Другий розділ дисертації **«Гене́за прислів'їв і приказок: шляхи поповнення паремійного фонду»** скерований на всебічне висвітлення широкої джерельної бази українського паремійного жанру та встановлення головних шляхів його поповнення. Слушно підкреслено вплив історичного контексту на формування паремійного репертуару, адже до значної кількості прислів'їв «уплетено власні імена, які виразно вказують на реальних історичних осіб, а відтак і подій, суть яких згенеровано у прислів'ї» (С. 109). Належно поцінувавши роль типових життєвих ситуацій та засвоєння книжної мудрости при творенні прислів'їв і приказок, авторка зосереджується на ґрунтовному вивченні міжжанрових фольклорних переходів, у результаті яких відбувається своєрідна художня редукція більш об'ємних текстів народної прози до лапідарних афористичних форм.

Внаслідок проведеного текстологічного аналізу з'ясовано, що найпродуктивнішим першоджерелом для прислів'їв є насамперед анекдот, бо його смисловим ядром здебільшого є кінцева фраза, «яка внаслідок частой відтворюваності тексту починає функціонувати самостійно, набуваючи ознак паремії». Я. Лозовицька (Шимків) з'ясовує сенсогенеруючий потенціал новоутворених текстів, адже на її думку, «прислів'я як пуант певного анекдотичного сюжету поступово втрачає зв'язок із першоджерелом та самостійно формує ширше поле значень. Те, що анекдот найчастіше редукується до приповідкового виразу, зумовлене своєрідністю його архітектоніки: композиція передбачає акцентоване виокремлення лаконічної, вельми влучної фінальної фрази» (С. 199).

Загальні висновки роботи відповідні до поставлених дослідницьких завдань, послідовні, логічні і в основному відображають головні наукові результати проведеного фольклористичного аналізу.

Основні результати дослідження Я. Лозовицької (Шимків) опубліковано у 7 наукових працях: 4 – статті в наукових фахових виданнях затверджених МОН України, 1 – стаття в іноземному періодичному виданні країн

Європейського Союзу, 1 – стаття в періодичному виданні України, 1 – тези в збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій. Зміст, обсяг та кількість праць відповідають “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (постанова КМУ України №44 від 12.01.2022) і є достатніми для проведення публічного захисту дисертації. Результати додатково апробовано в ході наукових конференцій та семінарів – всеукраїнських, міжнародних та закордонних.

Дисертаційна праця Лозовицької (Шимків) Ярини Володимирівни «*Українські прислів'я та приказки: генеза жанру*» справляє загалом позитивне враження новаторського й оригінального дослідження, але містить і дискусійні моменти, на які хотілося б звернути увагу.

1. Насамперед авторці попри здійснення досить об'ємного текстологічного аналізу значної кількості паремій у другому розділі не вдалося до кінця розмежувати дві, як на мене, дещо відмінні дослідницькі проблеми: генеза жанру і генеза наративно-змістовної канви фольклорних текстів. У першому випадку, очевидно, йдеться про динаміку тих формо-смилових ознак та жанрових критеріїв, якої зазнають прислів'я і приказки у процесі побутування чи залежно від комунікативної ситуації. З іншого боку докладне з'ясування ембріогенези виключно змістових компонентів окремих зразків є питанням не так генологічної теорії, як текстологічної практики і джерелознавства.
2. При аналізі процесу систематичного поповнення паремійного фонду головну увагу у роботі приділено міжжанровим взаєминам та явищу факультативності як внутріжанровому резерву творення нових зразків. Натомість дещо на периферії пошукових інтересів авторки залишилася проблема іншомовних запозичень та адаптації, скажімо, текстів біблійної чи античної мудрости в умовах українських реалій. Цікаво було би дізнатися, у який період нашої національної історії

така інтелектуально-духовна інвазія була найчастотнішою і з чим це можна було би пов'язати.

3. Структура дисертації є добро продуманою і доволі логічною. Водночас викликає певне застереження доцільність введення окремого вступу для першого розділу, який до того ж за обсягом перевершує вступну частину до всієї роботи. Якщо такий підхід мав на меті розставити чіткі акценти стосовно розуміння природи жанру паремій та конкретизувати власну генологічну позицію, то, на мій погляд, його варто було оформити як останній підрозділ першого розділу після огляду публікацій і досліджень прислів'їв і приказок.
4. Не практикуючи загалом зауважень до обов'язкових компонентів Вступу, які є своєрідними науково-номенклатурними *loci communes* усіх дисертаційних розвідок, все ж таки зауважу, що диференціацію предмету й об'єкту дослідження у роботі навряд чи можна вважати вдалою без додаткового уточнення.

Висловлені зауваження і міркування не применшують загальної значущості та повноти висновків дослідження, яке є самостійною і завершеною роботою.

Підсумовуючи, зазначу, що представлена до захисту дисертація Лозовицької (Шимків) Ярини Володимирівни *«Українські прислів'я і приказки: генеза жанру»*, є актуальним і самостійним дослідженням, яке вповні підтверджує професійно-наукову зрілість авторки. Зміст дисертації, поставлені завдання відповідають вимогам для здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія». Дисертаційна робота Шимків Я.В. *«Українські прислів'я і приказки: генеза жанру»* за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, дослідницькою цінністю, теоретичною й практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 035 «Філологія» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р.

№ 261, пп. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Отже, здобувач Лозовицька (Шимків) Ярина Володимирівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Рецензент

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української фольклористики
ім. акад. Ф.Колесси
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Я.І.Гарасим